

Maritain magyar hatása

FRENYÓ ZOLTÁN

1955-ben született Budapesten. Az MTA Filozófiai Intézetének főmunkatársa, a PPKE BTK oktatója. A filozófiai tudomány kandidátusa. Legutóbbi írását az 1999. 3. számunkban közzöltük.

Azok a viták, amelyek Jacques Maritain (1882-1973) gazdag munkásságát végigkísérték, mindmáig nem jutottak nyugvópontra. Ebbe a sorba tartozik mind a *Teljes humanizmus* (1936), mind pedig *A garonne-i paraszt* (1966) című híres kötetei. Az, hogy e művek nemrég (1996; 1999) magyarul is napvilágot láttak, nemcsak katolikus gondolkodásunk gazdagodását, hanem egyúttal a magyar Maritain-recepció újabb szakaszát is jelzik.

A Maritain körüli viták máig húzóó hullámvázát érthetőnek tekinthetjük, ha arra gondolunk, hogy ő jellegzetesen olyan gondolkodó volt, aki a kereszténység, az egyház, a filozófus-teológus és a világ viszonyát igyekezett újragondolni és meghatározni. Márpedig a kereszténység és a világ viszonyában századunk az összefonódás és szétszakadás olyan hullámveréseit s a konzervatívizmus-modernizmus olyan dilemmáit mutatta föl, amelyek magában a társadalom életében nem kerültek még kellő és viszonylagos egyensúlyba sem európai, sem hazai viszonylatban, s így az ezekről folytatott eszmei viták sem állapodhattak meg. Ezért joggal beszélhetünk ma is Maritain időszerűségéről,¹ amennyiben munkássága nagymértékben elősegítheti, hogy az előttünk álló teendőket tudatosítsuk, függetlenül attól, hogyan ítéljük meg magukat azokat a kérdéseket, amelyekről Maritain annak idején álláspontját kialakította. Az alábbiakban — terjedelmi korlátaink között — Maritain magyar visszhangjának néhány fontosabb szempontjáról és szereplőjéről szeretnénk áttekintést adni.

A filozófus hivatása Maritaint egész pályáján foglalkoztatta. Talán azért is így van ez, mert működése során szüntelenül érzékelhette, hogy a gondolkodó rendeltetése, hatni akarásának módja, a kereszténység és a világ e századi érzékeny viszonyára való tekintettel fokozott problémát jelent. „A történelemben való létezését tekintve nem az a lényeges — hangoztatta több ízben is —, hogy sikerrel járjunk el (ami nem tart örökké), hanem az, hogy jelen legyünk (ez kitörölhetetlen).”² Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy a filozófus kilépjen-e az életbe, arra a meggyőződésre jutott, hogy ez nem kívánatos, mondván: „Ne a filozófus, hanem a tana legyen olyan átütő erejű, hogy irányítsa, jó irányba vezesse a napi politikát.”³

Ami a keresztény eszmény megvalósítását illeti, ezt Maritain bizonyos értelemben lehetségesnek, de végtelenül nehéznek tekintette. „Egészen biztos — írta —, hogy ennek az eszménynek a

¹Papini, R. (szerk.):

Jacques Maritain e la società contemporanea.
Milano, 1978.;

Possenti, V. (szerk.):

Maritain oggi. Milano,
1983.;

Papini, R.:
Maritain időszerűsége.

Mérleg, 1983, 4,

L'attualità di J. Maritain.

Divus Thomas 97,

1994, 1.

Az igazság tanúja

²*Cahiers Jacques*

Maritain, I. (1980.

szept.), 11. Idézi:

Dabóci Mária: *Jacques*

Maritain ma. Vigilia,

1985, 9. és Nickl, P.:

Jacques Maritain. Eine

Einführung in Leben

und Werk. Schöningh,

Paderborn-München,

Wien-Zürich, 1992, 92.

³*Interjú J. Maritainnel.*

Pesti Napló,

1937. febr. 8. Idézi:
András Károly:
Maritain és a Vigilia.
Vigilia, 1995, 3.
⁴*Gesellschaftsordnung
und Freiheit.* Vita
Nova, Luzern, 1936,
79-80. *Neotomizmus.*
Tankönyvkiadó, Bp.
1978. 260-261.
⁵*On the Use of
Philosophy.* Princeton
University Press,
Princeton, New
Jersey, 1961, 14-15.

A Maritain-recepció keretei

A francia tájékozódás

⁶Mihelics Vid: *A francia
katholicizmus*, II. rész.
Katholikus Szemle,
1922. dec.

megvalósítása akadályokba fog ütközni, és többé-kevésbé rosszul fog sikerülni. Előfordulhat, hogy az elért eredmény gyenge lesz, sőt, esetleg teljesen egyenlő lesz a nullával. A lényeg azonban az, hogy egyáltalán olyan célt jelent, amelyet az ember teljesen és maradéktalanul akar.” Maritain szerint a legfontosabb itt az, hogy az ember „készen álljon”, akkor is, ha „tevékenysége sehol sem fog igazán hasznos eredményeket elérni.”⁴

Egyik kései művében pedig hitet tett amellett, hogy a filozófusnak az a kötelessége, hogy tanúságot tegyen a legfőbb értékekről, azáltal, hogy gondolatait kifejti s az igazságot elmondja, úgy, ahogy látja. Hangsúlyozta, hogy a filozófus nem zárkozhat be tornyába, feladata az értékek fenntartása és védelme.⁵

Maritain a 30-as évektől máig többé-kevésbé jelen van hazánk szellemi életében. Ezt a jelenlétet mindenesetre sem alábecsülni, sem túlértékelni nem kívánjuk. Keveselni eleve nem lenne indokolt, hiszen számos szintén jelentős, olyan e századi katolikus gondolkodó akad, akinek Maritain megjelent írásaihoz s a róla szóló cikkekhez képest alig maradt nyoma szakmai és közéleti irodalmunkban. Sőt, úgy látszik, a magyar Maritain-irodalom fontosabb szakaszai egyenesen egybevágóknak a magyar katolikus irodalom számottevőbb periódusaival.

Ugyanakkor túlbecsülni is helytelen lenne e megnyilatkozásokat, de ha az eredményeket számbavesszük, nem is érezhetünk készletést arra, hogy a meglévő magyar Maritain-recepciónak a kelletténél nagyobb jelentőséget tulajdonítsunk. Egyrészt azért, mert Maritainnek a magyar egyház szellemi helyzetére és magatartására gyakorolt hatását — akár a 30-as, akár például a 60-as években — meglehetősen kétségesnek és külsődlegesnek tekinthetjük, s visszhangjával inkább szűkebb értelmiségi körök reflexiójaként és útkereséseként számolhatunk. Másrészt e hatás változó és korlátozott tartalmú, továbbá történelmi-politikai helyzetünkben fakadóan egyenetlen és sajátos korszakokra oszlik. Nagyjából négy korszakot különíthetünk el egymástól: 1. A 30-as évek — 1944.; 2. 1946-1948.; 3. A 60-70-es évek; 4. A 80-as évek közepétől napjainkig.

„A francia catholicizmus, amely valóban közel állt az elmúláshoz, sok elmélkedésre ösztönözhet: hazánk mai helyzete különben is több-kevesebb hasonlóságot mutat a századvégi Franciaországgal” — mutatott rá Mihelics Vid már 1922-ben, egyik ifjúkori tanulmányában, amelyben a jövőt illetően a „krisztusi szociológiáról” szólva a következőket is leszögezte: „A catholicizmusnak az egyéni lélek átforgalmazásával társadalmi hivatása van, s különösen a XX. század katolikusainak kötelessége, hogy a kereszténységet valódi mélységében és célkitűzésében valósítsák meg, s a mai társadalmat s a közélet minden viszonylatát a katolikus szociológia elvei szerint rendezzék be.”⁶

E korán megfogalmazott útkeresés és tájékozódási igény azután egy évized múltán, a 30-as évektől ölthetett konkrétabb formákat, amikor a fiatal magyar katolikus nemzedék felfigyelt az újabb francia irodalom katolikus szellemére. Szalay Jeromos 1934-ben egyrészt megállapítja, hogy „a francia irodalom minden nagy képviselője nem katolikus”, másrészt hozzáteszi, hogy mintegy három évszázada még „nem volt olyan hatalmas, mélyreható, hatásában az egész világra kiterjedő katolikus irodalmi mozgalom”, mint a mai.⁷

⁷Szalay Jeromos: *A katolikus gondolat útja az újkori Franciaországban.* Szent István Társulat, Bp. 1934, 213.

Ehhez hasonlóan Balla Borisz is „egy újfajta keresztény szellemről”, „a francia keresztény lélek igazi arcáról” tudósít szintén 1934-ben, s arról ír, hogy a nyugati keresztény elit „egy, a kereszténység első századaira emlékeztető lelkiéletnek és miszticizmusnak korszaka előtt áll.” Balla megállapítja, hogy „a francia szellemiség nagyrésztét ma a Peguy-Claudiel-Mauriac-Maritain irodalmi vonal táplálja étellel, elánnal, hittel, távlatlalt, s ez az irodalom katolikus.”⁸

⁸Balla Borisz: *A lélek útjai. Tanulmányok, útijegyzetek.* Pázmány, Bp. 1934, 22, 177.

A 30-as évek. Humanisme intégral

Ebben a korszakban a nyugati tájékozódás jele Mihelics Vid *Modern katolikus fejek* című kötete (1936), ahogy egy évtizeddel később Eckhardt Sándor *Új francia katolikus írók antológiája* (1947), amely Maritaint is bemutatta. Fontos szerepet vállalt Maritain megismertetésében a Vigilia, amely 1935-ös indulásától fogva már ezekben az években is több tanulmányt megjelentetett a filozófustól. A Tanú egyike azoknak a folyóiratoknak, amelyek először foglalkoztak Maritain alakjával. Lapjában Németh László a „Primauté du spirituel” eszméit veszi szemügyre, s szembeállítva egymással a vallás és az egyház fogalmát, Maritain és a katolicizmus egyháztanát bírálja.⁹

⁹Németh László: *Három kortárs.* Tanú VII (1934. febr.), 19-25.

Ami az *Humanisme intégral* visszhangját illeti, a mű — súlyához képest kevesellhető — hazai fogadtatásának kevésbé a spekulatív vagy teológiai, mint inkább politikai oldalát kell kiemelnünk. Ezen a téren Fejtő Ferenc cikke figyelemreméltó, amelyben a szerző a totális fenyegetés árnyékában a kereszténység és a szocializmus (szociáldemokrácia) közelítése jegyében méltatja Maritain művét, mint amely „eddig talán a legfigyelemreméltóbb és legbecsületesebb kísérlet katolikus részről a kereszténység, humanizmus és szocializmus viszonyának elvi tisztázására.” Fejtő hangoztatja a nemzeti szocializmus és a keresztény államtan összeférhetetlenségét, továbbá a kereszténység és az általa képviselt szocializmus közös humanista alapértékeit, amelyből kiindulva együttműködésre szólítja fel ez utóbbiak képviselőit.¹⁰

¹⁰Fejtő Ferenc: *Kereszténység és szocializmus. Hozzászólás Maritain könyvéhez az integrális humanizmusról.* Szép Szó 16. (1937), 12-27.

E témával s Fejtő írásával katolikus oldalról Mihelics Vid foglalkozott, aki az általa szerkesztett *Katolikus Szemlében* többek közt megállapította: „Fejtő cikkét ama figyelemreméltó változás eddig legérdekesebb megnyilatkozásának érezzük, amely külső és belső erők nyomása alatt megy végbe a hazai szociáldemokráciában. Ennek lapjai, még a Népszavát sem véve ki, már hóna-

pok óta abbahagyták a gyűlölködést a vallás és a nemzeti eszme ellen, sőt, nem egy közleményük meglepő tiszteletet tanúsít a katolikus Egyház és az egyháziak iránt.” Mihelics Vid felveti: a megváltozott magatartást tanúsító liberalizmus és szociáldemokrácia képviselői beláthatták, hogy „a katolicizmus törhetetlen védelmezője az emberi személyiségnek, amelyet a totális diktatúrák semmibe vesznek”. Ami pedig a katolicizmus és a szociáldemokrácia viszonyát illeti, a doktrinális különbségeket fenntartva hangot ad annak a meggyőződésének, hogy a gyakorlati-politikai együttműködésnek — amelyet mindkét cikk hosszabban is részletez — „nincs, és nem is lehet a katolikus tanításból kifolyóan akadálya.”¹¹

¹¹Mihelics Vid:
Szocialista békejobb.
Katholikus Szemle,
1937, 11.

A kereszténység jövője

Az *Humanisme intégral* Mihelics Vid eszmevilágára mély hatást gyakorolt. Ő annak idején nem jelentetett meg külön cikket Maritain művéről, hanem ennek szempontjait, problémáit önálló kötetben szándékozott tárgyalni. Hagyatékának egyik kéziratkötege *A kereszténység jövője* címet viseli, amely egy készülő — majd befejezetlenül maradt — könyv előmunkálatait tartalmazza, s közöttük terjedelmes kivonatokat olyan katolikus kultúrfilozófiai művekből, amelyek a kor alapvető tájékozódási pontjait jelentették. E feldolgozott művek közül kiemelkednek Christopher Dawson és Gonzague de Reynold kötetei, különösen pedig Maritain szóban forgó munkája, amelynek német fordítása éppenséggel *A kereszténység jövője* címet kapta,¹² s amelynek a modern kor hamis, antropocentrikus humanizmusára vonatkozó kritikáját, továbbá az igazi, teocentrikus humanizmus távlataira nyíló eszméit Mihelics Vid kiváltképpen nagyra értékelte.

¹²*Die Zukunft der
Christenheit.* Benziger,
Einsiedeln-Köln, 1938.

Tervezett művében Mihelics Vid a kereszténység fellépésével, ennek jelentőségével, a kereszténység válságaival, ezek okaival, a 19. és a 20. század problémáival, a kereszténységnek a válságokra adott válaszaival, ezek módjaival és kritikájával, a kereszténység többletével és hiányaival más irányokkal szemben, a kereszténység örök értékeivel, s végül a kereszténység előtt álló teendőikkel kívánt foglalkozni. Vesztesége katolikus gondolkodásunknak és egész szellemi életünknek, hogy ezt a munkáját, amely hézagpótlónak bizonyult volna, nem fejezhette be.¹³

¹³E korszakhoz tartozik még: Mihelics Vid:
*Maritain, Mauniac és a
spanyol polgárháború.*
Katholikus Szemle,
1938. szept.

Abban, hogy e munka nem öltött végleges formát, nyilván közrejátszottak a világháború nyomán előállt változások. Az itt átgondolt eszmék és felismerések azonban, amelyek a kereszténység „lényegét”, legmélyebb tartalmát, legfontosabb jegyeit, üzenetét, korszerűségét és elevenségét érintik, az új feltételek és kihívások közepette sorra megjelennek Mihelics Vidnek az 50-es és a 60-as években publikált írásaiban.

Maritain látogatása Budapesten

Kiemelkedő esemény volt, amikor 1937. február 7-én Maritain a Vigilia és az Alliance française meghívására látogatást tett Budapesten, és előadást tartott az Iparművészeti Főiskola nagytermében *Cselekvés és szemlélődés* címmel. Előadását a Vigilia jelen-

¹⁴Vigilia, 1937. 1. Pesti Napló, 1937. febr. 8.

¹⁵Gál István: *Claudél és Maritain magyar kapcsolatához.*

Vigilia, 1976. 7.

¹⁶Ld. *Élő*

kereszténység.

Prohászka Ottokár indexre került művei.

Szerk. és utószó:

Frenyó Z., Kairos, Bp., 1998, 183-186.

¹⁷Maritain, J.: *La philosophie bergsonienne.*

Paris, 1914.

De Bergson a Thomas d'Aquin. Hartmann, Paris-New York, 1944.

Maritain, Raissa: *Nagy barátságok.* Szent István Társulat, Bp. 1986, 268, 273, 277.

A háború után

tette meg, Maritainnal pedig a Pesti Napló készített hosszú beszélgetést.¹⁴

A látogatás körüli időkre esik egy levélváltás Maritain és Balogh József ó- és középkori irodalomtörténész, a Nouvelle Revue de Hongrie szerkesztője között.¹⁵ Ebben Balogh találkozót és tanulmányt kér Maritaintól, mégpedig Prohászka Ottokárról, ami feltehetően el is döntötte, hogy Balogh terve végül is meghiúsult. E két hónapi, ötszöri próbálkozás eredménytelensége belátható, s nemcsak azért, mert a Prohászka felőli tájékozódás a püspök több művének már létező német fordítása ellenére nehézséget okozhatott, hanem főként azért, mert az életfilozófia szellemében működő, s első pillantásra a bergsonizmussal rokon eszméket képviselő (bár valójában ehhez kellő kritikával viszonyuló),¹⁶ ráadásul néhány művével indexre került, a modernizmussal hírbe hozott Prohászka nem jelenthetett intellektuális készletet a tomista Maritain számára egy méltató tanulmány megírására, annál is kevésbé, mert Maritain már 1913-ban szakított Bergson filozófiájával (bár Bergson később is foglalkoztatta).¹⁷ Éppen az említett körülmények miatt viszont tényleg értékes és tanulságos lett volna egy ezekre reflektáló elemzés, amely esetleg hozzájárulhatott volna Prohászka körül néhány félreértés tisztázásához, s végül is mind Prohászka, mind Maritain arcképét gazdagította volna.

A háború utáni évek rövid időszakában több lényegbevágó, a korproblémákra irányuló tanulmány jelent meg Maritaintól. Ezek közlésében a Vigilia járt az élen. Kereszténység és demokrácia, az egyház és a szociális haladás, a világválság témaköreiben találkozhatunk ekkor Maritain nevével. Anélkül, hogy itt ezeknek az írásoknak a részletes elemzésére vállalkozhatnánk, ezzel összefüggésben Maritain filozófiájának azt a jellegzetes vonását, irányultságát szeretnénk kiemelni, amelyet kortársai, magyar értelmzői ekkor és általában is pontosan érzékeltek, s amely számukra közvetlenül is megadta gondolatvilágának jelentőségét és „használhatóságát”.

Maritain eszméinek ezt a jegyét Eckhardt Sándor — erős hangsúllyal — így jellemzi: „A laikus Jacques Maritain arra vállalkozott, amire egyetlen teológus sem előtte: az isten-tudományt, méghozzá a legklasszikusabb tomista formában a modern étellel összhangba hozni. Nincs az újkori világnak olyan elvi kérdése, amelyet Maritain ortodox, s amellet friss szemléletű teológiájának világánál meg ne vizsgált volna.” Eckhardt megállapítja, hogy Maritain „felvázolja egy új szociális katolicizmus elméletét”, s végül „Szent Tamásra támaszkodva megvalósítja a világi és a teológiai gondolat szintézisét”.¹⁸

Az 50-es évek dermesztő légköre után, amikor is Maritain gyakorlatilag teljesen lekerült a lapok hasábjairól, tanainak ugyanezt a vonását emelte ki Rónay György, aki 1962-es cikké-

¹⁸Eckhardt Sándor: *Új francia katolikus írók antológiája.* Szent István Társulat, Bp. 1947, 101-102.

ben „modern egyházatyaként” méltatta Maritaint, akinek jelentőségét leginkább abban látta, hogy a tomista realizmus szellemében „sosem rekedt meg a bölcselet iskolás, »skolasztikus« szaktereitek között, hanem minden kérdéshez a mai, modern életben tájékozódást kereső ember izgalmaival és problémaérzékével nyúlt hozzá”. Rónay rámutatott, hogy követői mesterükben nemcsak az eligazodás biztonságát csodálták, hanem érdeklődésének széles körét is, majd megállapítja: Maritain „nemcsak hogy mert, de irányt mutatóan tudott is állást foglalni a napi kérdésekben”. Végül pedig Maritain felfogásából — mint Rónay hangoztatja — az a felhívás következik, hogy „a keresztények vegyüljenek el az emberek között, s álljanak bele bátran a világba, ráhagyatkozva Isten erejére, ami nem más, mint a szeretet és az igazság ereje”.¹⁹

A szocializmusnak nevezett korszakban, kis híján negyven éven keresztül összesen három szemelvény jelent meg Maritaintól, egyetemi szöveggyűjteményekben. Az *Humanisme intégral*nak létezett egy gépiratos magyar fordítása, amelynek példányait a hatóság 1961-62-ben elkobozta és összegyűjtötte. A marxista irodalmat gyakorlatilag két munka jelentette: Tordai Zádor hosszabb tanulmánya,²⁰ valamint Milan Machovec brossurájának fordítása a neotomizmusról. Legyen elég egy mondat ez utóbbi jellemzésére. A könyv első lapját a szerző nem átallja az alábbi idézettel kezdeni Aquinói Szent Tamástól: „Mindaz, amit eddig írtam, szemétnak tűnik föl előttem”; a kötet utolsó lapján pedig, a témát tárgyaló szakirodalom között egy szerzőtrío könyvét ajánlja, amelynek a címe betű szerint: *A bűncselekmények filozófiája*. Prága, 1962.²¹ (sic!). Ennyiben szeretnénk emlékeztetni arra, hogy ebben az uralkodó légkörben kellett katolikus íróinknak a 60-as években Maritain értékeléséhez fogniuk, mint ahogy ennek tudatában fogadták a zsinati megújulást is, amely őket önvédelmi küzdelmükben a korábinál kedvezőbb helyzetbe hozta.

A könyv, amely a zsinat utáni kereszténység főbb problémáit veszi szemügyre, fokozott figyelemre számíthatott a magyar katolikusok részéről, akiket érzékenyen érintett minden, a zsinati reformra mint hivatkozási alapra vonatkozó bírálat. Az a néhány írás, amely katolikus oldalról beszámol *A garonne-i parasztról* és a körülötte támadt vitákról, körültekintően és tárgyilagosságra törekvően tárgyalja a könyvet. Az alábbiakban Sinkó Ferenc és Mihelics Vid értékelését vesszük szemügyre. Mindketten mérlegre teszik az érdemeket és a kifogásokat, de végeredményben Maritain méltatása mellett hangsúlyosabb, ahogy jó néhány ismertetett elvi kritikát érvényben hagynak.

Sinkó Ferenc²² emlékeztet rá, hogy Maritaint laikus megfigyelőként meghívták a zsinatra, „annak elismeréséül, hogy egyike a zsinati megújulás úttörőinek.” Megjegyzi, hogy a könyvet Maritain egyfajta szellemi végrendeletként emlegetik. A külföldi értékelések közül hosszabban foglalkozik Lucien Guissard elemzé-

¹⁹Rónay György: *A modern egyházatyá. Maritain nyolcvanéves. Új Ember, 1962. aug. 19.*

A szocializmus idősza

²⁰Márkus György — Tordai Zádor: *Irányzatok a mai polgári filozófiában. Gondolat, Bp. 1963, 1972.*²

²¹Machovec, M.: *Neotomizmus. Kossuth, Bp. 1965, 3. 167.*

A garonne-i parasz

²²Sinkó Ferenc: *Vihar a garonne-i remete körül. Új Ember, 1967. jan. 29.*

sével, amely szerint Maritain támadása két nagy irányvonalat vesz célba: az integrizmust és a progresszizmust. Az integrizmus eszerint igaz formulákat sajátít ki, megfosztja őket eleven tartalmuktól, és felment a gondolkodás fáradsalmait és kockázatait alól. A progresszizmus az előbbire való visszahatás, amely a világmegvetés ellen lép fel, de eközben letérdepel a világ előtt. A cikk ez utóbbi észrevétel mentén fejeződik be, amikor Francois Biot véleményét idézi. Biot visszautasítja, hogy a mai kereszténység leborulna a világ előtt, s egyúttal hangoztatja, hogy a keresztény realizmus szellemében alapvető feladat az emberek, a világ, az egyház és az evangélium közelítése egymáshoz.

Eszmék és tények

²³Mihelics Vid: *A garonne-i paraszt*.
Vigilia, 1967, 9.
Válaszok Maritain vádjaira.
Vigilia, 1967, 10.

Észelve a könyv által érintett és felkavart kérdések különleges jelentőségét, Mihelics Vid, a Vigilia felelős szerkesztője az általa írt *Eszmék és tények* című szemle-rovatban két számon át foglalkozott a témával.²³ Az első részben méltatja Maritain munkásságát és összefoglalja könyvének mondanivalóját. Jelzi, hogy Maritain nagy fontosságot tulajdonít a zsinatnak, amely megvilágította a személy szabadságát, a világ értékét, a világiak küldetését és az ökumenizmus elvét. Maritain szerint ugyanakkor egyfajta neo-modernista láz terjed, amely a keresztény vallást mítoszokra és jelképekre csökkenti. A folyamatot immanens hitehagyásnak nevezi, s ezt a történetiség szélsőséges szemléletével, szkepticizmussal és relativizmussal jellemzi. Maritain szerint sok keresztény térdre borul a világ előtt, holott ebbe evilági küldetésünk ellenére nem szabad bezárkózunk. Részletesen megismerhetjük Maritain lesújtó véleményét Teilhard de Chardin-ről is. A megújulás követelménye egyrészt a katolikus magatartás megváltozása a nem-keresztények irányában a szeretet jegyében, másrészt az értelem felszabadítása Aquinói Szent Tamás szellemében. Maritain ezzel kapcsolatban bírálja az idealizmust és a fenomenológiát, hangoztatja, hogy az igazi tomizmus nyitott a valóságra, végül kiemeli a szemlélődés és elmélkedés szerepét a cselekvés hátterében.

Írásának második részében Mihelics Vid szemügyre veszi a könyv körül támadt vitákat. Leszögezi, hogy a katolicizmus nagy elismeréssel és hálával tartozik Maritainnek, ez azonban nem vonhatja magával a lehetséges és szükséges kritika elhallgatását. Az észrevételek jelentős része abban áll, hogy Maritain meglátásait és ítéleteit túlzónak és sarkosnak minősítve ezek érvényét korlátozottabb keretek közé helyezi. Sok kritikus hangsúlyozza, hogy az egyház és a teológia szükséges és jó szándékú útkeresései közepette elkerülhetetlenek a sikertelen kísérletek is. Nem kétséges azonban, hogy a próbálkozást ilyen esetek után is folytatni kell. „Mindig szükség van katolikus gondolkodókra, akik megpróbálják új és alkalmas módon közelebb hozni a kortársakhoz Krisztust és az egyház tanítását” — emlékeztet rá a cikkíró, majd felidézi, hogy ebből indult ki 700 évvel ezelőtt Szent Tamás

is. Sajnálatos, hogy bizonyos körökben kihasználják Maritain könyvét. Ezek egyrészt az egyház vádlói, másrészt az integristák. Maritain viszont a hiteles perszonalizmus képviselője. Vissza kell utasítani azt a törekvést, amely Maritaint az integrizmus vezérének akarja feltüntetni, hiszen azt ő látnivalóan ebben a könyvben is a leghatározottabban bírálja.

A valóság fogalma

Az áttekintés egyik legfontosabb témájának látszik itthonról nézve az a bíráló észrevétel, amely Maritainnek a valóságról alkotott fogalmára vonatkozik. M. C. Bartolomei tanulmányára hivatkozva Mihelics Vid a valósághoz való helyes hozzáállást, a valóság vállalásának és kritikájának arányát kívánja megvilágítani. Eszerint a valóságot elsősorban vállalni kell; kritizálni is szükséges, „de csak abban a mértékben, amelyben a kritika új, járhatóbb és ígéretesebb alternatívák választásának feltétele. Egyébként a kritika meddő marad, és a valóság tudomásul nem vételének hiábavaló kísérletére vezet (...). Annak is, ami egykor érvényes volt, konkrét módon kell újból beletestesülnie a jelenben, olyan módon, hogy beleilljék napjainkba. Ennek hiánya annál súlyosabb egy olyan szerzőnél, mint Maritain, aki akár vallási meggyőződése, akár filozófiai téren képviselt realizmusa folytán nem feledheti el, hogy a valóság mindig értékkel és jelentéssel bír, és hogy nem létezik teljességgel negatív valóság”. Ugyanebben a szellemben mutat rá Mihelics Vid arra, hogy az egyháznak „folytonosan testet kell öltenie minden kultúrában és minden korszakban, s nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy teljes egészében és minden további nélkül elvessen három évszázadot”.

Ezekből a sorokból világosan kitűnik, hogy a szintén realista, ám egyházával a kommunizmus idején élő Mihelics Vid miért tekintette életbevágóan fontosnak azoknak a kérdéseknek a tisztázását, amelyek Maritain művében, s a könyv körüli vitákban fölmerültek. Mihelics Vid e nyugati teológiai megfontolásokat a hazai helyzetre alkalmazta; megmutatta időszerűségüket, és segítségül hívta őket akkor, amikor megfelelő módon kellett számot vetni a valósággal, annak érdekében, hogy az egyház lehetőleg testet tudjon öltetni a magyar történelemben ezekben az évtizedekben is.

²⁴Ld. Frenyó Z.: *Maritain-bibliográfia*. In: Maritain, J.: *A garonne-i paraszt. Egy öreg laikus töprengése napjaink kérdésein*. Szent István Társulat — Kairosh, Bp., 1999, 383-389.

Azóta új korszak köszöntött ránk, a politikai-történelmi helyzet megváltozott. Az újabb Maritain-irodalom elemzésére itt természetesen nem vállalkozhatunk.²⁴ Annyi bizonyos, hogy a Maritain által felvetett kérdések megvitatása új keretek között és széles mederben folyhat. A problémák azonban nem veszítettek jelentőségükből, mert a kereszténység és a világ viszonya ma is elmélyült elemzést igényel és sok kívánnivalót hagy maga után.